

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2015|056 VAN 12 OKTOBER 2015

OVER DE DEFINITIEVE BESCHERMING ALS ARCHEOLOGISCHE ZONE VAN DE SPAANSE CITADEL TE ZOUTLEEUW, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 10 SEPTEMBER 2015

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 12 oktober 2015 volgend advies uit:

1. De commissie spreekt zich in voorliggend advies uit over volgende documenten die de commissie ontving in het kader van de adviesvraag over de definitieve bescherming als archeologische zone van de Spaanse Citadel in Zoutleeuw: (a) het ministerieel besluit tot bescherming als monument, (b) het beschermingsvoorstel en (c) het verslag van de behandeling door het agentschap Onroerend Erfgoed van de uitgebrachte adviezen en de ingediende bezwaren in het kader van het openbaar onderzoek.
2. De commissie erkent de erfgoedwaarde van de 17de eeuwse Spaanse Citadel. Deze werd samen met de derde stadsomwalling van Zoutleeuw gebouwd, naar prototype van het Oud-Nederlands vestingstelsel, en als onderdeel van de Spaans-Franse verdedigingslinie. Zoutleeuw had sinds de middeleeuwen een belangrijke strategische ligging. Op de locatie van de citadel was sinds de middeleeuwen een kerk en later klooster aanwezig. Deze werden mee in de vesting geïntegreerd. De citadel kan ook niet losgekoppeld worden van de historische ontwikkeling van Zoutleeuw en werd niet alleen ter verdediging maar ook ter controle van de stad opgericht. Archeologisch onderzoek in deze zone kan daarom op verschillende domeinen informatie opleveren: over de geschiedenis van het klooster, over nederzettingenpatronen en stadsontwikkeling en de interactie met (geo)politieke, militaire, religieuze en plaatselijke factoren. Het wetenschappelijk potentieel van de site wordt nog vergroot door haar buitenstedelijke bewaarcontext. In Vlaanderen zijn er geen vergelijkbare citadellen gekend.
3. De commissie ondersteunt artikel 1 van het ministerieel besluit waarin vastgesteld wordt dat de Spaanse Citadel wordt beschermd als archeologische zone wegens de cultuurhistorische en wetenschappelijke waarde.

De commissie staat positief ten aanzien van de voorgestelde afbakening van het monument zoals vastgesteld op het bijgevoegd plan van het ministerieel besluit. De commissie wijst echter wel op overlapping van de archeologische zone met een groot deel van het beschermd stadsgezicht 'Bolwerken of Citadel Van Zoutleeuw'. Tevens ligt de archeologische zone ook volledig binnen de contouren van de ankerplaats 'Valleien van Grote en Kleine Gete tussen Grimde, Budingen en Dormaal'. De commissie vraagt verdere verduidelijking over de concrete impact van deze overlapping van diverse beschermingsstatuten inzake onroerend erfgoed.

Bovendien merkt de commissie op dat de voorgestelde archeologische zone ook volledig valt binnen de contouren van de geïnventariseerde archeologische zone 'Historische stadskern van Zoutleeuw'. Voor de vaststelling van deze geïnventariseerde archeologische zone loopt momenteel een openbaar onderzoek. De commissie merkt hierbij op dat de definitieve bescherming nog onder de oude regelgeving valt en dat de vaststelling van de geïnventariseerde archeologische zone reeds volgens de nieuwe procedure verloopt. Het is voor de commissie echter onduidelijk hoe beide procedures zich tot elkaar verhouden. De commissie vraagt aldus om dit verder te verduidelijken in het beschermingsvoorstel en het beschermingsbesluit hieromtrent eventueel aan te passen.

4. Artikel 2 van het ministerieel besluit geeft een beschrijving van het algemeen belang dat de bescherming verantwoordt. De commissie ondersteunt de vermelde beschrijving van de aangegeven cultuurhistorische en wetenschappelijke waarde, maar merkt op dat de beschrijving zeer beknopt is. Daarom suggereert de commissie nog enkele toevoegingen die de kwaliteit van het ministerieel besluit ten goede zouden komen. Zo kan verduidelijkt worden welke boven- en ondergrondse restanten men momenteel met zekerheid op de site kan aantonen. Het gaat onder meer om restanten van verschillende stadsmuren en resten van gebouwen, een oude stadspoort, grachten, botfragmenten en reliëfverschillen. Verder is het vermeldenswaardig dat de site momenteel een waardevolle fauna en flora herbergt. Tot slot moet aangegeven worden dat het aanwezige archeologisch bodemarchief niet alleen een belangrijke bron van informatie is over de vroegmiddeleeuwse geschiedenis van Zoutleeuw en het klooster, maar ook over nederzettingsspatronen en de militaire geschiedenis van deze stad.
5. Wat betreft het beschermingsvoorstel wenst de commissie in de eerste plaats op te merken dat het voor haar onduidelijk is wat de precieze motivatie voor deze bescherming is. Er wordt in het beschermingsvoorstel namelijk geen redenen aangedragen. De context van de bescherming is daarom voor de commissie onduidelijk.

De commissie vindt het wel positief dat er ruim aandacht werd besteed aan de evaluatie van de erfgoedwaarden door middel van een toetsing aan beschermingscriteria. Hierbij werden zowel criteria met betrekking tot inhoud, vorm en beleving gehanteerd.

6. De beheersdoelstellingen benadrukken dat het behoud van het archeologisch bodemarchief binnen het kerngebied zich moet toespitsen op een (pro-)actief beheer waarbij de afstemming met de geplande ruimtelijke ontwikkelingen binnen de citadel prioritair is. De commissie ondersteunt deze doelstelling. Per perceel worden enkele specifieke beheersdoelstellingen aangeduid. De commissie vindt het positief dat voor de meeste percelen het huidige grondgebruik wordt ondersteund. Wel wordt er meermaals op gewezen overbegrazing en erosie te vermijden en wat betreft het rooien wordt aangeraden dit zonder ontstronken en zonder gebruik van zware machines te doen. Om het huidige grondgebruik en suggesties omtrent overbegrazing, erosie en rooiing te bestendigen wordt gesuggereerd beheersovereenkomsten af te sluiten met de betrokken eigenaars. Verder wordt gevraagd om op plaatsen waar ruimtelijke ontwikkelingen of restauraties zijn gepland te voorzien in archeologische begeleiding. De commissie kan deze doelstelling ondersteunen maar kan uit het beschermingsvoorstel niet opmaken of bij eventuele archeologische vondsten een behoud in situ wordt nagestreefd.
7. Hiermee samenhangend stelt de commissie vast dat er in het kader van het openbaar onderzoek opmerkingen werden geformuleerd door het Departement Landbouw en Visserij bij de beheersdoelstellingen voor de percelen in landbouwgebruik. Ze geven aan dat deze percelen zonder beperkingen gebruikt moeten kunnen worden en dat de vrijheid van teeltkeuze steeds gegarandeerd moet blijven. Beheersovereenkomsten kunnen enkel gesloten worden op vrijwillige basis en mogen geen bedrijfseconomisch nadelige gevolgen met zich meebrengen, tenzij hier een vergoeding tegenover staat. Het agentschap geeft in haar antwoord aan dat de bescherming inderdaad geen beperkingen mag opleggen die werken of handelingen overeenkomstig de juridische bestemming van de percelen onmogelijk maken. Verder wordt gewezen op de specifieke toelatingsplichten voor beschermde archeologische zones. De commissie beaamt het antwoord van het agentschap maar suggereert dat er in het definitief beschermingsvoorstel hieromtrent enkele formuleringen worden toegevoegd. Zo kan er bij de beheersdoelstellingen niet alleen worden aangegeven dat het huidige gebruik van bepaalde percelen bestendig kan worden, maar ook dat dit gebruik dan wel onder de toelatingsplichtige handelingen valt. Verder kan voor de duidelijkheid het vrijwillige karakter van de beheersovereenkomsten in de beheersdoelstellingen worden ingeschreven.

De commissie suggereert bovendien om in de beheersdoelstellingen verder te verduidelijken hoe omgegaan wordt met de vaststelling - zoals vermeld in het beschermingsvoorstel - dat er een waardevolle fauna en flora aanwezig is *'die gebaat is bij het reliëf, het microklimaat en de kalkrijke bodem van de archeologische relictten van de citadel'*. Het is voor de commissie niet duidelijk in hoeverre (en welke) concrete beheersdoelstellingen aan het behoud en beheer van deze fauna en flora worden gekoppeld. Verduidelijking is daarom wenselijk.

8. Naar aanleiding van het openbaar onderzoek werd een bezwaarschrift ingediend door de eigenaar van percelen 37P en 37R. De opmerkingen en bezwaren zijn feitelijk het verzoekschrift tot nietigverklaring bij de Raad van State (afdeling bestuursrechtspraak) van de beslissing tot voorlopige bescherming als archeologische zone van de Spaanse Citadel. De bezwaarindiener argumenteert onder meer dat het voorlopige beschermingsbesluit een schending is van artikel 13, §2, 4° van het archeologiedecreet. Verder argumenteert hij dat de afbakening van de te beschermen archeologische zone niet afdoende gemotiveerd werd en dat er voorafgaand aan de bescherming onvoldoende zorgvuldig onderzoek naar de mogelijke aanwezigheid van archeologische monumenten werd gevoerd. Tevens verduidelijkt de bezwaarindiener zijn verkavelingsplannen voor het perceel 37R (en niet voor het reeds bebouwde perceel 37P).

De commissie erkent het feit dat het agentschap zeer kort is in haar antwoord en dit aangezien de procedure bij de Raad van State nog loopt.

9. Indien rekening wordt gehouden met bovenstaande opmerkingen geeft de commissie een gunstig advies.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter